

HOPEALEIJONA – SILVERLEJONET

20

2004

SUOMEN HERALDISEN SEURAN TIEDOTUSLEHTI
HERALDISKA SÄLLSKAPETS I FINLAND TIDSKRIFT

Suomen Heraldinen Seura Heraldiska Sällskapet i Finland

Puheenjohtaja: Maunu Harmo
Varapuheenjohtaja: Wilhelm Brummer
Sihteeri: Jussi Tuovinen
Varainhoitaja: Henrik Cronstedt

Seuran puhelin: (09) 6932 676

Seuran osoite: PL 48
00101 HELSINKI

Hopealeijona – Silverlejonet

Toimitus: Antti Leino, päätoimittaja
Aleksi Ahtola, toimitussihteeri

Kansikuvan on tällä kertaa tehnyt heraldikko Reijo Helläkoski. Olemme julkaisseet kansikuvana eri tulkintoja seuran vaakunasta.

Lehdelle tarkoitettu materiaali osoitettakoon seuran osoitteeseen yllä. Seuraavan numeron materiaalin viimeinen jättöpäivä on perjantai 19. lokakuuta 2004.

HOPEALEIJONA – SILVERLEJONET 20

2004

Sisällysluettelo

Antti Leino: Pää toimittajalta	4
Petteri Järvi: Syysretki Tukholmaan	5
Onni Vuori: Suomen alue- ja paikallisvaakunat lippumerkkeinä	8
Maunu Harmo: Euroopan Unionin symboleista	18
Lausuntotoimikunta: Uusi termi Suomen heraldiikkaan	20
Antti Matikkala: Englantilaisen herrasmiehen ja herrasmies-heraldiikan juuria etsimässä	21

Pää toimittajalta

Hopealeijonan tämänkertaisessa kansikuvassa on seuran vaakunan ympärille piirretty johtokunnan ja toimihenkilöiden vaakunat. Kuva on kuitenkin sikäli vanhentunut, että se kuvaa vuoden 2003 tilannetta: maaliskuisessa vuosikokouksessa osa johtokunnan jäsenistä vaihtui, eikä toimihenkilöiden joukkokaan ole tällä kertaa pysynyt aivan muuttumattomana.

Vuosikokouksessa paikkansa johtokunnassa jättivät puheenjohtaja Antti Matikkala sekä jäsenet Reijo Helläkoski ja Harri Rantanen; lisäksi varapuheenjohtaja Wilhelm Brummerin kausi loppui samaan kokoukseen. Heidän tilalleen valittiin puheenjohtajaksi Maunu Harmo sekä johtokunnan jäseniksi uusina jäseninä Heinz Stürmer ja Anders Segersven ja uudelle kaudelle Wilhelm Brummer, joka jatkaa edelleen myös varapuheenjohtajana. Johtokunnan muina jäseninä jatkavat Hannu Hillo, Kari Tähtinen ja Onni Vuori.

Huhtikuinen johtokunnan kokous oli sikäli merkittävä, että seuran pitkäaikainen varainhoitaja Pentti J. Mäntynen vetäytyi vihdoin ansaitsemalleen eläkkeelle — vaikka ehkä pitäisi puhua pikemminkin osa-aikaeläkkeestä, koska hän jatkaa edelleen seuran kirjastonhoitajana. Uudeksi varainhoitajaksi nimitettiin Henrik Cronstedt.

Haluan omasta puolestani esittää kiitokset tämänkertaiset tehtävänsä loppuun saattaneille seuran johtohenkilöille sekä toivottaa uusille onnea tehtävissään. Lisäksi toivotan lehden lukijakunnalle hyvää ja heraldista loppukevättä ja kesää.

Antti Leino

Syysretki Tukholmaan

Suomen Heraldisen Seuran ja Collegium Heraldicum Fennicumin yhteinen syysretki suuntautui lokakuussa 2003 Tukholmaan. Matkalle osallistui kaikkiaan 17 heraldikkoa sekä 3 edustajaa Jurvan käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksesta, missä järjestetään lukuvuonna 2003—2004 jo kolmatta kertaa heraldiikan opetusta graafisen alan perustutkintoa suorittaville. Matkalle lähdettiin torstaina 2.10. iltalaivalla ja matkan varsinainen ohjelma toteutettiin perjantaina 3.10 ja lauantaina 4.10. Takaisin Helsinkiin saavuttiin aamulaivalla sunnuntaina 5.10.

Perjantaina oli heti Tukholmaan saapumisen jälkeen vuorossa tutustuminen Tukholman ritarihuoneeseen. Ritarihuonegenealogi Per Nordenvall oli jo toukokuussa 2003 Turun linnassa pidetyn Pohjoismaisen heraldisen konferenssin (ks. Hopealeijona 19/2003) yhteydessä luvannut esitellä Ritarihuonetta suomalaisille heraldikoille. Ritarihuoneella seurueeseen liittyivät lehtorit Esa Savola ja Pasi Maunumäki sekä kv-sihtööri Leena Vainionpää Jurvan käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksesta. Vierailun aluksi varapuheenjohtaja Wilhelm Brummer luovutti Nordenvallille Suomen Heraldisen Seuran pöytästandaarin. Tämän jälkeen ritarihuonegenealogi Per Nordenvall kertoi mielenkiintoisesti ja perusteellisesti Tukholman ritarihuoneesta ja sen historiasta. Heraldikkoja luonnollisesti kiinnostivat kuparilevyille maalatut aatelissukujen vaakunat, joita yhteensä on esillä noin 2320. Vaakunoiden lisäksi tutustumisen arvoinen on kuitenkin myös Ruotsin aateliston talo ja sen mielenkiintoinen rakennushistoria.

Ritarihuoneen suunnittelu alkoi sen jälkeen kun tontti oli hankittu 1641. Rakennuksen ensimmäisen arkkitehdin, ranskalaisen Simon de la Valléen, suunnitelmia ei kuitenkaan ehditty edes kunnolla aloittaa: Valléen nimittäin surmasi kaksintaistelussa aatelistoon kuuluva (!) eversti Erik Oxenstierna jo marraskuussa 1642. Tämän jälkeen arkkitehteina toimivat saksalainen Heinrich Wilhelm ja hänen jälkeensä

hollantilainen Joost Vingboons. Vingboonsin jälkeen arkkitehdiksi tuli Simon de la Valléen poika Jean. Rakennus otettiin käyttöön 1657, minkä jälkeen tehtiin vielä muutoksia ja lisäyksiä rakennukseen. Lopputuloksena syntyi erittäin omaperäinen ja näyttävä rakennus, joka ei kuitenkaan ikinä tullut niin laajaksi, kuin oli aluksi tarkoitus. Kuriositeettina mainittakoon, että Turun vuonna 1903 valmistunut kirjasto-talo on tyyliltään miltei täysin Tukholman ritarihuoneen kopio. Syynä tähän on se, että kirjastotalon rakentamiseen varat lahjoittanut suu- mesenaatti Fredrik von Rettigin mielestä Tukholman ritarihuone oli kaikkein kaunein hänen tuntemistaan rakennuksista.

Ritarihuoneen jälkeen oli vuorossa tutustuminen Tukholman kuninkaanlinnassa olevaan Ritarikuntien kansliaan. Kuninkaanlinnassa seurueeseen liittyivät Suomen Heraldisen Seuran tutkijajäsenet, fil. tri Leif Tengström ja amanuessi Tom C. Bergroth. Per Nordenvall esitteli linnassa olevan kanslian tilat sekä kunkin ritarikunnan huoneen. Nordenvall kertoi myös samalla ruotsalaisten ritarikuntien historiasta. Tämän jälkeen Tom C. Bergroth esitteli erikoisnäyttelyyn, jossa oli nähtävillä kuningas Kaarle XVI Kustaan ulkomaisia ritarikuntamerkkejä. Hyvin tehty erikoisnäyttely ja ritarikuntien historiasta kertovat huoneet herättivät ansaittua huomiota. Myös esillä olevat serafiimiritarikunnan ritarien ja jäsenten vaakunat kiinnostivat. Nähtävillä oli myös Harri Rantasen suunnittelema tasavallan presidentin Tarja Halosen vaakuna

Lauantaina oli vuorossa tutustuminen Ruotsin vapaamuurarien taloon Bååtska Palatsetiin. Nicodemus Tessin vanhemman suunnittelema rakennus valmistui 1669 ja se on 1870-luvulta asti ollut Ruotsin vapaamuurarijärjestön omistuksessa. Tom C. Bergroth esitteli itse taloa sekä kertoi samalla Ruotsin vapaamuurarien historiasta. Kierroksen aikana tutustuttiin luonnollisesti vapaamuurarien vaakunoihin sekä vapaamuurariheraldiikan konventioihin. Erittäin kiinnostava ja asiantunteva opastus päättyi pohjakerroksessa olevaan vapaamuurariumuseoon. Bååtska Palatsetin jälkeen oli muutaman tunnin ajan mahdollisuus kierrellä Tukholmassa omin päin. Suurin osa tuntui käyttä-

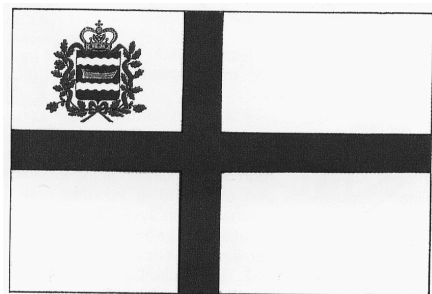
vän ajan kotikirjaston kokoelmien kartuttamiseen.

Jälkeä päin tulleen palautteen perusteella Tukholman retki vastasi osallistujien odotuksia. Lienee siis paikallaan taas muutaman vuoden päästä järjestää vastaava matka, jolloin olisi mahdollista tutustua muihin Tukholman heraldiikan kannalta mielenkiintoisiin kohteisiin. Lopuksi haluan esittää erityiset kiitokset ritarihuonegenealogi Per Nordenvallille ja amanuenssi Tom C. Bergrothille erinomaisista opastuksista sekä kaikesta avusta matkan järjestelyissä.

Petteri Järvi

Suomen alue- ja paikallisvaakunat lippumerkkeinä

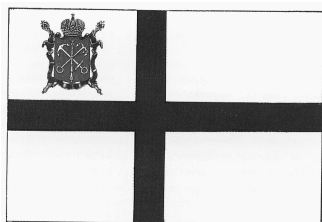

Kuva 1: Nyländska Jaktklubbenin lippu vuodelta 1861

Suuressa Venäjän keisarikunnassa vaakuna oli tärkeä vallan symboli ja hallitsemisen väline. Tässä imperiumissa oli kaikilla sen eri alueilla ja hallintokunnilla oma virallinen vaakunansa. Kullakin aluevaakunalla oli sekä Venäjän suuressa että pienessä valtakunnanvaakunassa, kuten tämän kaksoiskotkan siipien suojassakin, tarkoin säädetty paikansa, joka vastasi kyseisten tsaari- tai suuriruhtinaskuntien ja muiden alusmaiden asemaa keisarikunnan hierarkiassa. Sitä taustaa vasten on ymmärrettävissä tämän kertomuksen motto, keisari Aleksanteri III:n tiukka ukaasi: »— — lipputankoa lähinnä olevassa ylipuolisessa valkoisessa laikassa pitää olla sen kaupungin tai läänin vaakuna, jossa seura on muodostettu.» Tässä on siis kyse Venäjän ja Suomen pursiseurojen lipusta.

Suomen pursilipun tarina alkaa jo vuodesta 1847, jolloin keisari Nikolai I määräsi Venäjän kaikkien purjehdusseurojen lipun perusmalliksi valkoisen siniristilipun, minkä tiedon Venäjän meriministeri ja Suomen kenraalikuvernööri, ruhtinas Aleksander Menšikov il-

moitti myös Suomen senaatille. Tämän siniristilipun, jossa oli laivaston rainelippu tunnuksena, piti tulla Suomen kaikkien seurojen yhteiseen käyttöön, ja ne olisivat olleet Keisarillisen Pietarin pursiseuran alaosastoja. Tämä hanke ei kuitenkaan toteutunut.

Nyländska
Jaktklubben

Airisto
Segelsällskap

Wiborgs läns
Segelförening

Wasa
Segelförening

Kuva 2: Pietarin jokipursiseuran lippu vuodelta 1860 ja autonomian ajan lippumerkkejä

Vuonna 1860 Venäjän meriministeriö vahvisti Pietarin jokipursiseuralle lipun, jonka tangonpuoleisessa hyläkentässä oli Pietarin kaupungin vaakuna. Tämän mallinen lippu tuli sitten myös Suomen ja muidenkin Venäjän pursiseurojen lipuksi.

Lipun tuli olla Venäjän meriministeriön vahvistama ja sitä tuli käyttää kaikkien purjehdusseurojen ympärä laajaa Venäjän keisarikuntaa aina Tyynenmeren rannikkoa myöden. Lipun tarkoitus oli osoittaa, että kyseessä oli venäläinen huvialus, jolta ei vaadittu normaaleja merenkulku- ja satamamaksuja eikä tullimuodollisuuksia. Se oli yhtä laillinen Venäjän kansallistunnus kuin Venäjän kauppalippu.

Kun Suomen kaupungeissa 1860-luvulta lähtien alettiin virallistaa pursiseuroja ja hyväksyttää seuran sääntöjen mukana myöskin

lippuja, niihin aina määrättiin tangonpuoleiseen valkoiseen yläkenttään kaupungin tai läänin tunnuksena asianomainen vaakuna. Tämä käytäntö oli voimassa koko autonomian ajan, ja Suomen itsenäisyyden alkuaikojä lukuunottamatta tämä tsaarinaikainen perinne jatkuu edelleen, milloin jokin tyylikäs aluevaakunamme on vielä joko sellaisenaan tai jotenkin sovellettuna käytettävissä. Vilkkaimpien veneilypaikkakuntien vaakunat saattavat nykyisin esiintyä jo usean seuran lipussa.

Taulukossa 1 esitetään, miten Suomen erilaisia alue- ja paikallisvaakunoita on käytetty pursiseuralipun seuratunnuksina nyt jo 140 vuoden ajan. Tarkastelun kohteena ovat vain nykyisin toimivien seurojen nykyiset tunnuksat. Vaakunatunnuksat on ryhmitelty valtakunnan-, maakunnan-, läänin-, kaupungin- ja kunnanvaakunoihin erilaisine sovellutuksineen.

1.	Suomen vaakuna	1
2.	Maakunnan- ja lääninvaakunat	7
3.	Kaupunginvaakunat	
	A. Autonomian aikaiset	28
	B. Itsenäisyyden aikaiset	20
4.	Kunnanvaakunat	58
		<hr/>
		114

Taulukko 1: Alue- ja paikallisvaakunat lippumerkkeinä

Maakunnan- ja lääninvaakunat lippumerkkeinä

Ensimmäiset suomalaiset pursiseurat saivat lippumerkikseen maakuntansa tai lääninsä vaakunan 1860—70-luvulla. Niinpä Suomen etelä- ja länsirannikon maakunnat Uusimaa ja Satakunta sekä Turun ja Porin ja Viipurin läänit, joissa purjehdusharrastus oli alkanut 1800-luvun puolivälissä, luovuttivat vaakunansa käyttöoikeuden näille purjehduksen uranuurtajaseuroillemme. Wasa Segelförening sai

vahvistuksen lipulleen vuonna 1878 Vaasan läänin ensimmäisenä purjehdusyhdistyksenä ja sai lippunsa tunnukseksi silloisen Vaasan läänin vaakunan. Myöhemmin lippumerkki vaihdettiin nykyiseksi Vaasan kaupungin vaakunaksi. Sisämaassa Savon vaakuna tuli kuopiolaisen purjehdusseuran tunnukseksi vuonna 1890, ja Ahvenanmaan vaakuna vahvistettiin maakunnan veneille vuonna 1898. Espoon purjehdusyhdistyksen otti lippuunsa Uudenmaan vaakunan vielä vuonna 1913.

Autonomian ajan kaupunkivaakunat lippumerkkeinä

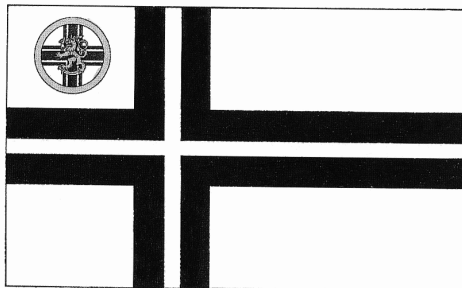
1870—80-luvuilla purjehdusharrastus laajeni lähinnä Pohjanlahden rannikkokaupunkeihin, kun Uusikaupunki, Rauma, Kristiinankaupunki, Vaasa, Uusikaarlepyy, Kokkola ja Oulu saivat omat purjehdusseuransa ja antoivat kaupunginvaakunansa niiden lipputunnuksiksi. Elokuussa 1887 annetulla asetuksella siirrettiin Suomen kenraalikuvernöörille ja läänien kuvernööreille oikeus päättää purjehdusseurojen sääntöjen hyväksymisestä. Tämä oikeus oli ollut myös senaatin talousosastolla.

1890-luvun taitteesta autonomian ajan loppuun purjehduskaukunkeja syntyi tiheään tahtiin vuoroin Suomenlahden ja Pohjanlahden rannikoille ja vuoroin sisämaahan, kuten Jyväskylään, Tampereelle, Mikkeliin, Lahteen ja Savonlinnaan. Niinpä voidaan sanoa, että lähes kaikissa rannikkokaupungeissamme ja tärkeimmissä järvenranta-kaupungeissakin toimi autonomian ajan lopussa venäläistä pursiseuralippua käyttävä purjehdusyhdistys. Suomessa näitä yhdistyksiä oli ainakin yhtä paljon kuin muualla Venäjän keisarikunnassa yhteensä. Tämä suomalaisten purjealusten suuri määrä juuri Itämeren alueella sai aikaan sen, että niiden käyttämää siniristilippua alettiin pitää Suomen lippuna. Tämä väärinkäsityksen mahdollisuus poistui, kun keisari Nikolai II määräsi vuonna 1910, yhdenmukaistaakseen kaikki maan pursiliput Nevan pursiseuran esimerkin mukaisiksi, että kaikkien Venäjän pursiseuralippujen tangonpuoleisessa yläkentässä tuli

olla Venäjän kauppalippu ja alakentässä vaakunatunnus. Näin syntyi ns. »orjalippu», toisen sortokauden »anti» suomen purjehtijoille. Oli tullut jo aika vaihtaa lippua!

Vaakunat itsenäisyyden ajan lippumerkkeinä

Vapaussodan jälkeinen aika koettiin vapautumisena myös keisarillisesta »vaakunapakosta» pursilipun tunnuksena. Itsenäisyyden ajan ensimmäiset vuosikymmenet aina 1980-luvulle asti olivat lippumerkimjuotoilun osalta varsin epäheraldista kansallisromanttisen orna-
mentiikan ja veneilyhenkisen merisymboliikan aikaa. Tuona aikana olivat eri kauppaja- ja teollisuusministerit saaneet vahvistettavakseen vain kymmenkunta heraldisesti selitettävissä olevaa kuviota ja saman verran vaakuna-aiheisia tunnuksia. Noina vuosina vahvistettiin noin 60 epäheraldista kuviota lippumerkeiksi.

Kuva 3: Suomen Moottoriveneklubin lippu

Vaakunatunnuksista ensimmäinen olikin itse Suomen vaakunaleijona, hieman epäkorrektina Suomen Moottoriveneklubin tunnuksena vuodelta 1930. Tunnuksen valinnan perusteena lienee ollut kaukoköinen tarkoitus kehittää Suomen Moottoriveneklubista myöhemmin Suomen moottorivenekerhojen keskusjärjestö. Moottoriveneitähän oli jo vuosisadan alusta alkaen ollut kaikissa pursiseuroissa jo-

pa enemmän kuin purjeveneitä, joten uutta liittoa tarvittiin. Tulevista uusista veneseuroista useimmat olivat moottoriveneseuroja. Suomen valtion vaakunatunnusta pidettiin ilmeisesti riittävän edustavana valtakunnallisen keskusjärjestön tunnuksena, kun sen taustassa oli vielä Suomen pursilippua muistuttava sininen risti.

Kysymys: Oliko vaakunaleijonan käyttö järjestömerkkinä

- a) heraldiikan vastaista,
- b) lain vastaista,
- c) epäkorrektia vai
- d) täysin hyväksyttävää?

Kaupunkien vaakunat itsenäisyyden ajan lippumerkkeinä

Suomen itsenäisyyden alussa oli oma virallinen vaakunansa kaikilla silloisilla 38 kaupungilla, ja näistä 26 oli jo autonomian aikana antanut vaakunansa käyttöoikeuden paikallisen pursiseuran lippuun.

Venäjän vallan aikana alkanut purjehdus- ja veneilyharrastuksen leviäminen aluksi rannikoiden ja sisävesien rantakaupunkeihin jatkui itsenäisessä Suomessa samalla johdonmukaisuudella vesireittejä pitkin alueille, joille asutuskin oli keskiajan lopulle tultaessa levinnyt. Seuroja syntyi aluksi lähinnä kaupunkeihin, ja kun vilkkaimpien purjehduskaupunkien vaakunat olivat jo käytössä, keksittiin uusia tunnusmerkkityylejä ja -muotoja, jotka vain harvoin täyttivät lippuheraldiikan vaatimukset. Virallista heraldisen tason valvontaa kun ei vielä ollut. Varsinkin 1920—60-luvut olivat lippumerkkien rappioaikaa.

Uusia kaupunkiseuroja siis syntyi. Talvisodan aattona perustettiin pursiseura Saloon ja jatkosodan päätyttyä moottoriveneseurat Turkuun ja Raumalle, ja nämä saattoivat vielä soveltaa kaupungin vaakunaa lippumerkkiinsä. Sisämaakaupungeista saivat oman veneseuran Varkaus, Valkeakoski, Lohja, Jyväskylä, Riihimäki ja Iisalmi, jotka

saattoivat ottaa koko kaupuninginvaakunan lippumerkikseen. Vanhoihin veneilykaupunkeihin Helsinkiin, Turkuun, Vaasaan ja Kokkolaan perustettiin lähinnä navigaatioseuroja sekä Tosnioon ja Loviisaan moottoriveneseurat. Helsinki sai ensimmäisenä yhden ammattikunnan, rakennusmestarien miehittämän veneilyseuran 1978.

Salon
Pursiseura

Rauman
Moottorivenekerho

Varkauden
Pursiseura

Valkeakosken
Navigaatioseura

Helsingin
Rakennusmestari-
veneilijät

Vasa Navigations-
sällskap — Vaasan
Navigaatioseura

Riihimäen
Pursiseura

Kuva 4: Kaupunkivaakunoita itsenäisyyden ajan lippumerkeissä

Vuosi 1978 oli pursiseuralipuille varsin merkityksellinen. Kymmenen vuotta istunut Suomen lippukomitea esitti mietinnössään mm. pursilipun kansallislippustatuksen ja sen muutamien erivapauksien kumoamista. Eduskunta kuitenkin säätämässään uudessa lippulaisessa 26.5.1978 säilytti pääosin historiallisin perustein pursilipun entisen aseman ja sen erivapaudet tullimuodollisuuksiin ja eräisiin merenkulun maksuihin. Nämä olikin täsmennetty jo vuonna 1965 säädetyssä tullilaisissa entiselleen.

Vuonna 1983 annettu asetus huvialusten lipusta määritteli sitten lopullisesti pursilipun kansallislipuksi, sen ulkonäön, siitä johdetut viirit ja liput — sen käyttöedellytykset ja viranomaisvalvonnan sekä

lipun väärinkäytöstä aiheutuvat seuraamukset. Silloin myös Merenkulkuhallitus, Valtion heraldinen lautakunta sekä veneilyjärjestöt alkoivat tarkemmin valvoa lippumerkkien heraldista ja viestinnällistä tasoa.

Kunnanvaakunat lippumerkkeinä

Kesällä 1949 tulivat voimaan laki ja asetus kunnanvaakunoista, joita valtioneuvoston asettama komitea oli mietinnössään esittänyt. Lain mukaan sisäasiainministeriö voi vahvistaa kunnanvaltuuston hyväksymän vaakunan erityyppisille kunnille, kuten kauppaloille ja maalaiskunnille. Kunnanvaakunan tuli olla laadittu yleisiä heraldisia sääntöjä noudattaen. Asetuksen mukaan kunnanhallituksen oli valvottava kunnanvaakunan käyttöä, ja se saattoi anomuksesta luovuttaa vaakunan käyttöoikeuden erilaisiin tarkoituksiin, kuten veneilyyhdistyksen lippuun.

Kunnanvaakunoiksi on siis tässä luettu myös lippumerkin vahvistamisaikaiset kauppalan vaakunat, joten esimerkiksi ensimmäinen lippumerkiksi vahvistettu kunnanvaakuna oli Paraisten kauppalan vaakuna vuonna 1963. Tiedosa olevien vahvistamisvuosien perusteella 1960-luvulla vahvistettiin vain kaksi ja 70-luvulla toiset kaksi kunnanvaakunaa lippumerkeiksi. 1980-luvulla alkoi sitten kunnanvaakunaboomi. Silloin vahvistettiin kaksikymmentä kunnanvaakunalippumerkkiä ja 90-luvulla kaksikymmentäviisi. 2000-luvulla niitä on toistaiseksi vain kaksi, Pielaveden Purjehtijat ja Korpilahden Kipparit, nekin aika paljon sovellettuina. Sovelletuista vaakunoista, vain vaakunan tunnuskuviota käyttävistä lippumerkeistä, nousevat kuitenkin 80—90-lukujen parhaat vaakuna-aiheiset lippumerkit: Liperin, Södra Vallgrundin, Korppoon, Lieksan ja Paltamon seurojen lippumerkit. Ne ovat selkeitä, näkyviä ja muista erottuvia tunnuksia vailla turhia kehysrakenteita.

Pargas
Båtklubb

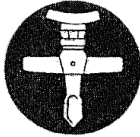
Haukiputaan
Pursiseura

Keurusselän
Pursiseura

Replot
Båtklubb

Paimion
Veneilijät

Korpo Sjöfarare
Korpooon Merenkävijät

Korpilahden
Kipparit

Kuva 5: Kunnanvaakunoita itsenäisyyden ajan lippumerkeissä

Kysymys: Mistä johtui 80—90-lukujen kunnanvaakunaboomi? Oliko siihen jokin tietty syy? Ja miksi se sitten lopahti 2000-luvulla?

Lippumerkkien suunnittelun tulevaisuus

Jos maailmanmeno jatkuu tähänastista rataansa, veneily-yhdistysten määrä lisääntyy samalla kun niiden koko — siis henkilö- ja venemäärä — pienenee. Vaakunallisten alueiden ja paikkakuntien määrä puolestaan pienenee edelleen. Niinpä ainakin alue- ja paikallisvaakunoiden käyttömahdollisuudet vähenevät. Uusina mahdollisuuksina näkisinkin ainakin kaksi uusien lippumerkkien suunnittelukonseptia:

1. Vaakunaperinnettä jatkaen voisimme alkaa suunnitella veneilyseuran vaakunoita, jolloin vaakunan tunnuskuviota otettaisiin itse seuran ominaisuuksista, toimintatavoista, nimestä, kotiseudusta (kuten kaupunginosasta tai kylästä) jne.
2. Suunnitellaan seuralle sitä yksilöivä, tunnistettava ja muista

seuroista poikkeava visuaalinen tunnus, kuten tähänkin asti on parhaissa tapauksissa tehty, edellisen kohdan aiheita hyväksi käyttäen. Tuloksena tässä on ikään kuin seuran vaakuna ilman kilpeä.

Olen varma, että taitavat heraldikot pystyvät luomaan uusia toimivia tunnuksia niin paljon, ettei viranomaisten tarvitse puuttua asiaan esimerkiksi määräämällä seuratunnuksen paikalle pursilippuun seurakohtaisia numeroita. Uusien tunnusmerkkien luominen on kuitenkin jatkuva haaste heraldikoille.

Vastauksia esitettyihin kysymyksiin, uusia kysymyksiä ja muita kommentteja odotetaan osoitteessa

Onni Vuori
Hiekkajaalanranta 5 B 29
00980 Helsinki

Euroopan Unionin symboleista

Euroopan Unionissa on käsiteltävänä konventin valmisteleva ja keran jo ns. huippukokouksessa esillä ollut perustuslaki. Siitä kai on kysymys, vaikka on puhuttu myös perustuslaillisesta sopimuksesta. Suunnitelmien mukaan se tulee alistamaan EU-jäsenmaiden kansalliset perustuslait. Monessa asiassa jäsenmaiden on hyväksyessään EU:n perustuslain luovuttava entistä enemmän suvereniteetistaan.

Suvereenin valtion tyypillisimpiä tunnusmerkkejä on luonnollisestikin muista valtioista riippumattoman lainsäädäntövallan ohella useat erilaiset kansalliset tunnuksset. Näitä ovat yleisimmin tunnetusti olleet oma raha, kansallishymni, -lippu, ja -vaakuna. Markasta olemme jo joutuneet luopumaan, joskin kansankieleen näyttää iskostuneen ilmaisu »Mummon markka». Kirjoitan sen tietoisesti »isolla». Itse kutsum euroa Helsingin Töölössä markaksi ja Brysselissä frangiksi. Joitakin tosikkoja se häiritsee, koska unionin raha on euro, joka on yksi EU:n tulevan perustuslain määräämistä unionin tunnuksista.

Konventin ja Euroopan Parlamentin työskentelyn yhteydessä on Eurooppa-hymnin asema tullut ajoittain keskustelun kohteeksi. Nykyinen pääkomissaari italialainen Romano Prodi pitää tätä Ludwig van Beethovenin yhdeksännen sinfonian otetta »Oodi ilolle» kansallishymneihin verrattavana symbolina ja Euroopan Unionin eräänä keskeisenä tunnuksena. Kyse on tietysti myös siitä lauletaanko sitä (jokainen suomalainenhan osaa sanat ja tuntee sävelen, Sic!) ja nousaanko seisomaan hymniä soitettaessa. Minulta ei seisomaan nouseminen ainakaan vielä onnistu ja tuskin tulen sitä koskaan elämässäni laulamaan millään kielellä. Minulle riittää elämässäni erinomaisesti J.L.Runebergin ja Fredrik Paciuksen Vårt Landin kaksi yleisimmin laulettavaa säkeistöä Julius Krohnin kääntäminä. Hymnin tunnustamisella yhteis-eurooppalaiseksi symboliksi korostetaan mielestäni ennen kaikkea sitoutumista ylläpitämään yhteenkuuluvuutta ja rauhaa Euroopassa. Ei mitään muuta.

Euroopan Unionin lippu on käynyt kaikille jo tutuksi. Suomessa sillä lipputtamiseen näytetään kuitenkin suhtauduttavan terveen pidättyväisesti. Muistan itse kauhistelleeni jo vuosia sitten Belgian ku-

ninkaan residenssin liputusta, saloissa oli Belgian trikolorin rinnalla EU:n lippu. Tämän vuoden alussa pidin Vilnassa liehuvia EU:n lippuja sekä nuoleskeluna ja nöyristelynä että kunnioituksena ja yhteenkuuluvuuden osoituksena tulevia maksajia kohtaan. EU:n perustuslakiluonnoksessa on lippu kirjattu liittovaltiolipuksi, jossa on sinisellä pohjalla kahdentoista kultaisen tähden muodostama ympyrä. Lippu on kaunis. Luku 12 kuvaa täydellisyyttä ja juontaa juurensa kreikkalaiseen mytologiaan, ei minkäänlaisiin jäsenmääriin. Se on esiintynyt vuodesta 1955 lähtien Euroopan neuvoston tunnuksena. Kansallislippuihin rinnastettavaa lippua siitä ei ymmärtääkseni voi eikä saa koskaan tulla.

Vaakunaa Euroopan Unionilla ei toistaiseksi tai vielä ole. Itse asiassa se olisi jo valmiina jos haluttaisiin. Lipun kuvio vain esiintyisi vaikkapa espanjalaisella kilvellä. »Sotahuuto» eli vaalilause unionilla on, eikä se ole tämän hetkisessä eurooppalaisessa aatehistoriallisessa kehitysasettelmassa huono: »erilaisuudessaan yhdistynyt». Suomalainen europarlamentaarikko Esko Seppänen on jo ehtinyt irvistellä, ettei sitä tarvita muuhun kuin panemaan paremmaksi muinaisen Neuvostoliiton liittovaltiopropagandan iskulause: »СССР = kommunismi plus koko maan sähköistäminen»? Seppäsen kanssa meidän ei tarvitse olla samaa mieltä.

Unionin tunnuksiin kuuluu myös Eurooppa-päivä, jota vietetään toukokuun 9.päivänä. unionissa. Suomessa Timoilla on silloin nimipäivä.

Minusta on täysin oikein, että Euroopan Unionilla on lippu ja voisi olla vaakunakin, joiden heraldinen arvoasema ei saisi ohittaa ainoatakaan jäsenmaan tunnusta. Eurooppa-hymniä vierastan, mikä johtuu osaksi myös epämusikaalisuudestani. Unionin sotahuuto on hyvä ja heinäkuun viides Runebergeineen ja Dunckereineen tulee aina ohittamaan Eurooppa-päivän.

Helsingin Töölössä Vapunaattona 2004

Maunu Harmo

Uusi termi Suomen heraldiikkaan

Collegium Heraldicum Fennicumin HERALDISSESSA JA VEKSILLOLOGISESSA AIKAKAUSKIRJASSA nro 3 ja 4 / 2000 on Viron maakuntavaakunoiden suomenkieliset selitykset. Länsi-Virumaan ja Itä-Viruman vaakunoissa on oheisen kuvan mukainen rakennelma. Se on selitettävissä — kuten julkaisun nro 4:ssä tehtiinkin — torniksi ja siitä oikealle lähteväksi muuriksi.

Armorial Gelressä on Turpin de Vinayn vaakuna kuvan mukaisesti piirettynä ja selitettynä: »De gueules a la tour et son avant-mur d'arg». Rietstapin mukaan *avant-mur* on »Pan de muraille attenant à une tour ou château»; Elvinin mukaan »avant-mur signifie a wall attached to a tower».

Lääne-Virumaa (vas.) ja Turpin de Vinay (oik.)

Lausuntotoimikunnan näkemyksen mukaan *avant-mur* voidaan häiriöttä suomentaa *siipimuuriksi*, jolloin koko kuvion selitys voi olla esimerkiksi »torni ja vasen siipimuuri» tai »torni ja reunaan ulottuva oikea siipimuuri». Sen sijaan on huomattava, että *linna* — myös esiin työntyvään — kuuluu aina vähintään kaksi tornia.

Kimmo Karan esityksen pohjalta
SHS:n lausuntotoimikunta

Englantilaisen herrasmiehen ja herrasmiesheraldiikan juuria etsimässä

Maurice Keen, THE ORIGINS OF THE ENGLISH GENTLEMAN. HERALDRY, CHIVALRY AND GENTILITY IN MEDIEVAL ENGLAND, C. 1300—1500. Stroud 2002. 192 sivua.

Englantilaisen herrasmiehen syntyjuuria etsiessään Maurice Keen löytää selittävän tekijän heraldiikan historiasta. Keenin teoksen lähtökohtana on ollut Sir Anthony Wagner-vainajan esittämä haaste selvittää tarkemmin milloin ja miten heraldiikassa tapahtui muutos sen varhaisesta vaiheesta — sen käytännöllisestä käytöstä sodassa ja turnajaisissa — sen toiseen vaiheeseen, jolloin siitä muodostui herrasmiehen (*gentleman*) ja aatelismiehen statussymboli.

Toisin kuin eräs sata vuotta sitten vaikuttanut edeltäjänsä, jolla oli kyllä ironian tajua, Maurice Keen ei väitä tietävänsä kuka oli ensimmäinen englantilainen *gentleman*. Kirjan kansikuvaksi hän on kuitenkin hauskaasti valinnut esquire Edward Grimstonin, »mahdollisesti varhaisimman tunnetun tittelittömän englantilaisen *gentlemanin* muotokuvan, jonka on maalannut nimeltä tunnettu taiteilija». Varhaiset auktoriteetit menivät vielä pidemmälle: BOKE OF ST ALBANS (1486) kertoo, että Nooa teki pojastaan Jafetista *gentilmanin* ja että myös Jeesus oli *gentilman*, »prynce of cote armure»! Varmemmaksi vakuudeksi Keen julkaisee kirjassaan komean värikuvan College of Armissa säilytettävästä Jeesuksen vaakunan (ja kypäränkoristeen!) esittävästä käsi-kirjoituksesta.

Heraldiset tunnukset olivat alkuaikoinaan leimallisesti sotilaallisia tunnuksia. Varhaiset keskiaikaiset englantilaiset vaakunakirjat sisältävät lähes poikkeuksetta vain sellaisia vaakunoita, joiden kantajilla oli vähintään tavallisen ritarin (*knight bachelor*) asema; esimerkiksi vuoden 1292 englantilaisessa turnajaisääännössä määrättiin, että ri-

tarin aseenkantaja (*squire*) sai käyttää vain isäntänsä vaakunaa. 1300-luvun loppupuoli ja 1400-luvun alkupuoli olivat vielä Keenin mukaan selvästi ritarillisen ja käytännöllisen heraldiikan aikaa. Satavuotisen sodan päätyminen kuitenkin heikensi vaakunoiden käytön ja sotilaspalvelun välistä, aiemmin tiivistä sidettä.

Ritarien määrä laski huomattavasti Englannissa 1200-luvulla, ja 1300-luvulla tapahtui sosiaalisesti heterogeenisten »*esquireiden nousu*». Heitä hierarkiassa alempien *gentlemanien*, herrasmiesten »*nousu*» tapahtui taas Keenin mukaan 1400-luvulla. *Esquireiden* (lat. *armiger, scutifer*) vaakunoita ryhdyttiin Englannissa rekisteröimään 1300-luvun jälkipuoliskolla ja *gentlemanien* vaakunoita 1400-luvun jälkipuoliskolla, jolloin »pelkän herrasmiehen» (*gentleman*) käsitettä ylipäänsä ryhdyttiin käyttämään maataomistavan aristokratian vaatimattomimmasta kerroksesta sekä myös varakkaimmista porvareista, merkittävien virkojen haltijoista ja lakimiehistä. Esimerkiksi Lontoon porvariston piirissä vaakunoiden käyttö yleistyi jo 1300-luvulla. Henrik VII:n aikaan hierarkia lordi, ritari, *esquire*, *gentleman* oli jo vakiintunut. Käsitteellä *gentleman* oli — ja on yhä — myös yleisempi merkityksensä ja jokainen aatelineen, korkea-arvoisenkin, oli myös *gentleman*, kuten Yorkin herttua julisti vuonna 1406: »as I am a true gentilman».

Vaakunoiden yhteys sotilaspalvelukseen ei ollut 1400-luvun lopulla enää paljon muuta kuin muisto menneiltä ajoilta. Vuonna 1530 kuningas Henrik VIII valtuutti vaakunakuninkansa antamaan vaakunoita »kunniallisille ja hyvämaineisille miehille» (*men of good, honest reputation*), joilta edellytettiin myös tiettyä varallisuutta, joskaan ei yhtä suurta kuin mitä ritareilta vaadittiin. Vaakunaa käyttävien herrasmiesten (*generosi*) määrä lisääntyikin radikaalisti Tudorien aikana: esimerkiksi vuosina 1560—1589 yli kaksi tuhatta uutta englantilaista herrasmiestä sai vaakunan. Vaakunasta tuli maanomistajille statussymboli, sosiaalisen identiteetin ja tunnustuksen merkki. Sosiaalisen nousun tavoittelu johti vaakunoiden määrän kasvuun.

Keskiaikaisen ritarin ja uuden ajan alun herrasmiehen välistä rajankäyntiä suoritettaessa vaakunakirjeiden retoriikka muodostaa

omat ongelmansa. Vaikka vaakunakirjeissä puhutaankin asianomaisen taistelukentällä osoittamasta urheudesta, se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että henkilö olisi välttämättä koskaan edes nähnyt vihollista tai olisi itse edes sotilas; eräässä tällaisessa tapauksessa kyseessä oli todellisuudessa maaseutulakimies, kuten Keenin kirjasta arvostelun kirjoittanut professori Nigel Saul on osoittanut (TIMES LITERARY SUPPLEMENT 21/2003).

Vaakunaoikeudellisia ja yleensä »ritarillisia» asioita Englannissa käsittelevä oikeusistuimien edelleen olemassa oleva, *the Court of Chivalry* näyttölee varsin keskeistä osaa Keenin teoksessa. Keen tuo myös esiin kaksi muuta vähemmän tunnettua vaakunaoikeusjuttua tunnetun *Scrope v. Grosvenor* -jutun lisäksi. Keenin tulkinnan mukaan vain vaakunoiden julkisella käytöllä, siis perinteisesti esim. taistelussa ja turnajaisissa, oli vaakunaoikeudellista merkitystä, toisin kuin vaakunoiden »domestisella käytöllä» esim. lautasissa yms. esineissä. Mielienkiintoista on, että Keen lukee myös sinetin käytön kuuluvan vaakunoiden »kotoisen käytön» piiriin, vaikka sinetti on varsin julkinen asiakirjojen varmentamisväline.

Metodologisesti Keenin kirja esittelee parhaalla mahdollisella tavalla miten sinänsä triviaalia ja ehkä juuri siksi vähän käytettyä heraldista aineistoa voidaan käyttää hyväksi historiantutkimuksessa kytkeväällä se osaksi laajempaa kehityskulkua ja sosiaali- ja kulttuurihistoriallista kokonaisuutta. Keen tiivistää: »heraldiikka oli merkkikieli, jolla voitiin heijastaa sosiaalisen elämän faktoja ja niiden ideoita, merkitystä ja oikeutusta». Keenin teosta voi suositella kaikille heraldiikan käytön historiallisesta aspektista kiinnostuneille.

Antti Matikkala

ISSN 1459-7500

© Suomen Heraldinen Seura ry, Helsinki 2004
I-print oy